

ЛАНДШАФТНО-РЕКРЕАЦІЙНІ РЕСУРСИ УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ

*Гетьман В.І.**Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

У статті дано визначення та розкрито зміст відповідних термінів і понять. Коротко охарактеризовані окремі рекреаційні ландшафти. На основі досліджень ландшафтно-рекреаційних ресурсів Українських Карпат обґрунтовано особливості і перспективи розвитку екотуризму у цьому регіоні.

Ключові слова: ландшафтно-рекреаційні ресурси, екотуризм, рекреаційний ландшафт, гуманістична цінність ландшафту.

Вступ. Потреби функціонування рекреаційної індустрії (“індустрії рекреаційних послуг”) стимулюють розвиток нових наукових напрямів, серед яких чільне місце посідає рекреаційне ландшафтознавство як один з важливих інноваційних складників рекреаційної географії.

Важливе місце у рекреаційній географії займає поняття ландшафтно-рекреаційних ресурсів. У його визначення, крім традиційних матеріальних елементів, ми вкладаємо ідеальну (духовну) складову - гуманістичні ресурси, функція яких - перш за все освітньо-виховна.

Одним з різновидів ландшафтно-рекреаційних ресурсів є пейзажні (фізіономічні) аспекти ландшафтів. Візуально вони сприймаються в образі пейзажного різноманіття і можуть визначатися як ландшафтно-естетичні ресурси [2].

Постановка проблеми дослідження. Ландшафтно-рекреаційні ресурси є об'єктом конструкторно-географічних досліджень. Вони складають основу розвитку екологічного туризму, що став викликом часу на тотальну антропогенізацію природних ландшафтів, еталони яких зберігаються у межах природно-заповідних територій.

Вивчення ландшафтно-рекреаційних ресурсів знайшло практичне застосування при підготовці постанови Кабінету Міністрів України від 28.12.2000 № 1913 “Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися бюджетними установами природно-заповідного фонду” (із змінами від 02.06.2003 № 827), Положення про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України, затвердженого наказом Мінприроди від 22.06.2009 № 330 і зареєстрованого наказом Мін'юсту від 22.07.2009 № 679.

Поняття ландшафтно-рекреаційних ресурсів може закласти одну з підвалин майбутніх законопроектів “Про рекреаційні території”, “Про національний ландшафт” і, зрештою, бути врахованим при доопрацюванні вже підготовленого законопроекту - “Про ландшафт”.

Результати досліджень та їх обговорення. До ландшафтно-рекреаційних ресурсів (ЛРР) відне-

сено природні та антропогенні об'єкти і явища, що презентують потенційні ландшафтні можливості і використовуються для задоволення потреб населення у загальнооздоровчому (утилітарному), культурно-розважальному і пізнавальному відпочинку, туризмі, санаторно-курортному лікуванні, мисливстві, рибальстві, фізичній культурі, спорті тощо та впливають на територіальну організацію рекреаційної діяльності, формування рекреаційних районів, їх спеціалізацію та економічну ефективність[2].

Соціально-економічна функція ЛРР щодо відтворення життєвих сил людини (фізичних, розумових і духовних) здійснюється „на фоні” рекреаційного ландшафту. Найважливішою просторово-часовою особливістю останнього виступає складне переплетіння процесів природної ландшафтно-самоорганізації та цілеспрямованого управлінського процесу з боку людини у межах його території.

У зв'язку з тим, що нині існує уявлення (наукове) про ландшафт, в який, окрім природних, включаються й історико-культурні утворення, все більшого значення набувають ландшафтно-гуманістичні ресурси, як ідеальна (нематеріальна) складова ландшафтно-рекреаційних.

Ландшафтно-гуманістичні ресурси включають: естетичну привабливість (атрактивність), розмаїття (барвистість) пейзажу, унікальність, мальовничість, звукове різноманіття (вранішнє багатоголосся пташиного співу, шелест листя і гул лісу перед грозою, дзюрчання гірського струмка і гуркіт водоспаду тощо) та інші ландшафтні властивості та ознаки місцевості (гра кольорів веселки у променях сонця після літнього дощу, тасмичне миготіння і відблиск зоряного неба тощо).

У цьому контексті особливої уваги заслуговує теорія гуманістично-ресурсного потенціалу ландшафтів. Для вивчення і виділення такого потенціалу ландшафтів (неутилітарних гуманістичних ресурсних властивостей природи) необхідні передумови, зокрема, психологічні, екологічні, етнологічні тощо [4, 5].

З поняттям ландшафтно-гуманістичних ресурсів перекликається суб'єктивна категорія

набутої гуманістичної цінності ландшафту, яка включає археологічну, історичну, етнокультурну, меморіальну та інші значущості.

Однією з суттєвих характеристик природної (історико-культурної) спадщини та водночас, свого роду, “золотим еквівалентом” (презентом) любого народу можна вважати естетичну категорію краси, у межах якої кожним етносом протягом його історії вироблявся свій, властивий певному “часовому зрізу”, ідеал краси.

Різновидом ландшафтно-рекреаційних ресурсів є пейзажні (фізіономічні) аспекти ландшафтів. Візуально вони сприймаються в образі пейзажного різноманіття і можуть визначатися як ландшафтно-естетичні ресурси [3].

Отже, можна вважати, що ландшафтно-рекреаційні ресурси як інтегральна категорія складають ядро ландшафтознавчо-рекреологічної парадигми, яка презентує модель прагматичного використання рекреаційних ландшафтів задля реалізації високоїдейної мети – формування людини, наділеної інтелектуально-гуманістичним світоглядом, людини розумної і доброї, відтак мудрої. У практичній реалізації цієї сакральної мети одне з найбільш чільних місць посідає екотуризм.

В Україні чи не найбільшим багатством ландшафтно-рекреаційних ресурсів відзначаються гори Карпати. На даний час це їх основні ресурси.

Природна мозаїчність і ландшафтне різноманіття, живописність, привабливість Українських Карпат, що складають основу їх ландшафтно-рекреаційних ресурсів, визначаються перш за все складною геолого-геоморфологічною будовою і, відповідно, морфологічною структурою гірських ландшафтів.

Грунтуючись на принципах ландшафтознавчого підходу, що передбачає комплексність і системність наукового синтезу та аналізу, розглянемо (в загальних рисах) рекреаційні ресурси ландшафтів Українських Карпат.

Українські Карпати включають території, які на геоecологічній карті України визначені як умовно чисті та помірно забруднені. Тут виділено 21 вид ландшафтів із 220-ти в Україні. Розрізняють підкласи передгірних, міжгірних, низькогірних та середньогірних ландшафтів. Кожний з підкласів ландшафтів складається з окремих видів – земних утворень (геореалів) близьких за просторово-часовою структурою індивідуальних ландшафтних комплексів (ЛК).

На території Закарпатської області виділено 12 видів і 38 індивідуальних ЛК [2]. Так, низькогірні ландшафти включають Вулканічний і Стрімчаківий види рекреаційних ЛК. До низькогір'я можна віднести і Росошківський рекреаційний ландшафт, на територію якого заходить Рахівсько-Кузійська ділянка Карпатського біосферного заповідника.

Стрімчаківий вид ландшафтів володіє значним рекреаційно-туристичним потенціалом завдяки чарівності природи (багатству рельєфу), наявності численних мінеральних джерел, помірно-теплого клімату, різноманітності туристських об'єктів і доступності пішохідних маршрутів.

У межах середньогірних ландшафтів виділяють наступні види рекреаційних ЛК: Вододільно-Верховинський, Полонинський, Горганський, Рахівський (Білотисенський) та Марамороський. Полонинські рекреаційні ландшафти ділять на два підвиди: Боржавський і Чорногірський.

Чорногірські рекреаційні ЛК стали улюбленими місцями круглорічного туризму та зимового спорту. Наявність мінеральних джерел робить ці ландшафти потенційно перспективними для розширення існуючих та організації нових санаторіїв, пансіонатів тощо. У межах Полонинських ландшафтів знаходиться Чорногірсько-Свидовецька ділянка Карпатського біосферного заповідника.

До Горганського виду рекреаційних ЛК відносять ландшафти Привододільних Горган: Негровецький та Озернянський. У їх межах розміщена частина території національного природного парку (НПП) “Синевир”. Загалом, Горгани становлять собою унікальний і перспективний в Україні регіон для спортивного туризму, розвитку альпійських видів спорту.

З поміж багатьох туристично-оздоровчих особливостей Рахівського виду рекреаційних ЛК відмітимо: атрактивність (мальовничість, контрастність) пейзажів, прикрашених крутими скелястими схилами, наявність численних мінеральних джерел у річкових долинах тощо.

Рекреаційні ЛК Марамороського виду складають “карпатське високогір'я”, утворюючи єдиний природний масив – Чивчини, які перспективні як цікавий пізнавальний об'єкт для туристичних походів. Тут знаходиться Марамороська ділянка Карпатського біосферного заповідника.

У межах Львівської, Івано-Франківської і Чернівецької областей на території Українських Карпат виділено рекреаційні ЛК Бескидського, Яремчанського, Покутсько-Буковинського та інших видів.

У межах Бескидського виду рекреаційних ЛК знаходиться основна частина НПП “Сколівські Бескиди”. Зокрема, на територію Східницького індивідуального ландшафту заходить північна частина парку.

Яремчанський вид рекреаційних ЛК займає особливе місце в Українських Карпатах. Орографічно - це міжгірські улоговини, захищені оточуючими хребтами. Яремчанські рекреаційні ландшафти складають територію Карпатського НПП.

У межах Буковинського підвиду рекреаційних ЛК (межиріччя Черемошу і Сірету) знаходиться НПП „Вижницький”.

Багате різноманіття ландшафтно-рекреаційних ресурсів Українських Карпат створює максимально великі можливості і перспективи для широкомасштабного рекреаційного природо-користування у цілях оздоровчого відпочинку, санаторно-курортного лікування та пізнавально-спортивного екотуризму.

Найбільше ландшафтно-рекреаційні ресурси сконцентровані на територіях національних природних парків, яких в Українських Карпатах створено вже 9 (Карпатський, “Синевир”, “Вижницький”, “Сколівські Бескиди”, Ужанський, “Гуцульщина”, “Зачарований край”, Черемоський і Верховинський).

Нині прийнятою нормою в наших національних парках ще залишаються екстрактивні форми господарської діяльності, що пов’язані з вилученням природних ресурсів (зокрема, деревини).

Однак, зразком збалансованого використання природних ресурсів і, водночас, компромісною формою наближення дикої природи до сучасної людини у всьому світі стає екотуризм (геотуризм) як інтегральний різновид туризму та складова форма рекреації [1]. Тому майбутнє наших національних парків не віддільне від екотуризму.

Висновки. Соціально-економічну функцію щодо відтворення та відновлення життєвої енергії людини виконує рекреаційний ландшафт. Базисом для виконання ним цієї функції є ландшафтно-рекреаційні ресурси. До останніх відносяться ландшафтно-гуманістичні (історико-культурні утворення) і ландшафтно-естетичні (пейзажні, пейзажне різноманіття) ресурси.

Науково-пізнавальне освоєння природного різноманіття і гуманістично-ресурсного потенціалу рекреаційних територій Українських Карпат, яке здійснюється у формі екотуризму, передбачає інформаційний контакт з природою, що збагачує людину духовно та інтелектуально.

Список літератури

1. Гетьман В. І. Екотуризм на територіях та об’єктах природно-заповідного фонду // Український географічний журнал, № 4, 2007. – С. 48-51.
2. Гетьман В. І. Автореферат дис. канд. геогр. наук. – Київ, 2010. – 22 с.
3. Гродзинський М. Д. Естетика ландшафту: навч. посіб. / М. Д. Гродзинський, О. В. Савицька – К.: Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”, 2005. – 183 с.
4. Гумилев Л. Н. Этногенез и биосфера Земли / Лев Николаевич Гумилев. – М.: Айрис Пресс, 2005. – 557 с.
5. Пашенко В. М. Теоретические проблемы ландшафтоведения / Владимир Михайлович Пашенко. – К.: Наукова думка, 1993. – 283 с.

Гетьман В.И. Ландшафтно-рекреационные ресурсы Украинских Карпат. В статье дано определения и раскрыто содержание соответствующих терминов и понятий. Кратко охарактеризованы отдельные рекреационные ландшафты. На основе исследований ландшафтно-рекреационных ресурсов Украинских Карпат обоснованы особенности и перспективы развития экотуризма в этом регионе.

Ключевые слова: ландшафтно-рекреационные ресурсы, экотуризм, рекреационный ландшафт, гуманистическая ценность ландшафта.

Getman V.I. Landscape-recreational resources of the Ukrainian Carpathians. In this study is given the definition and the content of relevant terms and concepts. There is briefly description of some recreational landscapes. Based on the research of landscape and recreational resources of the Ukrainian Carpathians the characteristics and perspectives of ecotourism in the region are justified.

Key words: landscape-recreation resources, ecological tourism, recreational landscape, humanistic value of landscape.